

Abese Suresi'nde İşaret Edilen Öğretim İlke ve Yöntemlerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretiminde Kullanılması*

Metin Ermiş¹ – Yusuf Batar²

Öz

Abese Suresi Mekke döneminde inen ve ilk ayetlerindeki uyarılar ile dikkat çeken, toplam kırk iki ayetten oluşan bir suredir. Müfessirlerin önemli bir kısmı, ilk ayetinde yer alan abese ve tevella uyarısının muhatabının Hz. Peygamber olduğu görüşündedirler. Kur'an'ın birçok suresinde olduğu gibi, Abese Suresi de işaret ettiği öğretim ilke ve yöntemleri ile de önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Abese Suresi'nde işaret edilen öğretim ilke ve yöntemlerin tespitini yapmak ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi öğretiminde bu ilke ve yöntemlerin nasıl kullanılabileceğini ortaya koymaktır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniğinin kullanıldığı çalışmada temel kaynak olarak Kur'an-ı Kerim meali ve tefsirinden yararlanılmıştır. Ayrıca eğitim bilimleri ve din eğitimi ile ilgili temel kaynaklara da müracaat edilmiş, Kur'an-ı Kerim'i eğitim yönü ile değerlendiren makalelerden de faydalanma yoluna gidilmiştir. Çalışmada Abese Suresi'nin, öğrenene görelilik, somuttan soyuta, yaşama yakınlık, hürriyet, eleştirel düşünme gibi öğretim ilkeleri ile örnek olay, öğütü öğretim, gözlem yoluyla öğretim, terğib ve terhib gibi öğretim yöntemlerine işaret ettiği tespit edilmiş ve bu ilke ve yöntemlerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde nasıl kullanılabileceğine ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Din eğitimi, Abese Suresi, Öğretim ilkeleri, Öğretim yöntemleri, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi

The Use of Teaching Principles and Methods Indicated in the Abese Surah in Teaching Religious Culture and Ethics

Abstract

Surah Abasa is a surah consisting of forty-two verses in total, which was revealed during the Meccan period and draws attention with the warnings in its first verses. A significant number of commentators are of the opinion that the Prophet was the addressee of the warning of abasa and tawella in the first verse. Like many other suras of the Qur'an, Surah Abasa is also important for the teaching principles and methods it points out. In this context, the aim of this study is to determine the teaching principles and methods mentioned in Surah Abese and to reveal how these principles and methods can be used in the teaching of Religious Culture and Ethics course. In this study, in which the document analysis method, one of the qualitative research methods, was used, the Holy Qur'an and its commentary were utilized as the main source. In addition, basic sources related to educational sciences and religious education were also consulted, and articles evaluating the Holy Qur'an in terms of education were also utilized. In addition, basic sources related to educational sciences and religious education were consulted, and articles evaluating the Quran from an educational perspective were also used. In the study, it was determined that Surah Abasa points to teaching principles such as relevance to the learner, from concrete to abstract, closeness to life, freedom, critical thinking, and methods such as case studies, teaching by admonition, teaching by observation, encouragement and discouragement, and suggestions were developed on how these principles and methods can be used in the Religious Culture and Ethics course.

Keywords: Religious education, Abese Surah, Teaching principles, Teaching methods, Religious Culture and Moral Knowledge Course

Türü: Derleme	Gönderim Tarihi: 17.05.2025	Kabul Tarihi: 21.08.2025
----------------------	------------------------------------	---------------------------------

Atf: Ermiş, M. & Batar, Y. (2025). Abese Suresi'nde işaret edilen öğretim ilke ve yöntemlerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi öğretiminde kullanılması. *Uluslararası Eğitime Özgün Bakış Dergisi*, 3(2), 99-120. Doi:10.5281/zenodo.15980711

* Bu çalışma, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde sunulan doktora seminerinden türetilmiştir.

1. Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ermis.6541@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9284-5876, Türkiye

2. Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, yusuf.batar@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1620-7754, Türkiye

1. Giriş

İnsanlık tarihi boyunca Allah, insana istikamet çizen mesajlarla peygamberler göndermiş, bu vesile ile insanlara dünya ve ahiret mutluluğu için yol göstermiştir. Kur'an-ı Kerim, bu mesajlar silsilesinin son mesajı, Hz. Peygamber ise son peygamberdir. Dolayısıyla bu ilahi mesaj evrensel bir mesaj olup, emir ve yasakları sadece indiği dönem ile sınırlı olmayıp, çağlar üstü bir geçerliliğe sahiptir. Kur'an'da, eğitimin de gayesi olan insan davranışlarını değiştirme, geliştirme ve kemale ulaştırmaya yönelik günümüz eğitim bilimlerinde de geçerliliği olan birçok eğitim ilkesine işaret edilmektedir.

Allah insanlık tarihi boyunca değişik zamanlarda insanı eğitmek, geliştirmek, kemale erdirmek için Peygamberler göndermiş ve insanı bir eğitim sürecine tabi tutmuştur (Topaloğlu, 2007). Söz konusu eğitim süreci ile insanın değişim ve dönüşümü amaçlanmıştır. Bu kapsamda söz konusu dönüşümü sağlayacak olan Allah'ın son mesajı Kur'an, eğitimde uyulacak usul ve esasların ana çerçevesini çizen ilke ve yöntemler içermektedir.

Araştırmanın konusu; bir öğretmen olarak gönderilen Hz. Peygamber'in davet sürecinde yaptığı bir sıra eksikliğinden dolayı vahiy ile uyarılması ve sonraki ayetlerinde davet sürecinde nasıl davranması gerektiği hususlarını içeren, Mushaf'taki sırası sekseninci, nüzul sırası yirmi dördüncü olan Abese Suresi'nde işaret edilen ilke ve yöntemleri belirlemek ve bu ilke ve yöntemlerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi öğretiminde kullanılabileceğini ortaya koymaktır. Araştırma konusu açısından bu surenin seçilmesinin sebebi, davet süreci ve bu sürece bağlı bazı usûl veya yöntemlerin Hz. Peygamber tarafından kullanılmış olması ve Allah'ın bu sürece müdahalede bulunarak uyarılarda bulunmasıdır.

Araştırma problemi açısından bakıldığında, hem Hz. Peygamber'in davet faaliyetleri ve yöntemleri hem de Allah'ın bu faaliyetlere vahiy yoluyla müdahale ve düzeltmelerine ilişkin içerik bulunduran Abese Suresi'nin din eğitimi açısından ele alınması ve tartışılması gerektiği düşünülmektedir. Bu anlamda eğitim bilimlerinin genel ve güncel verilerinin de göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir.

Alanyazında Kur'an'ı bir bütün olarak eğitim yönüyle değerlendiren birçok çalışma olduğu gibi (Abay, 2012; Ayten, 2003; Can-Kaynak, 2020; Kasapoğlu, 2017; Keyifli, 2013); Sürücü, 2017), parçacı bir bakış açısıyla farklı surelerin ayrı ayrı değerlendirildiği çalışmalar da (Avcı, 2005; Aydın, 2014; Ertürk, 2008; Beyza-Güler, 2019; Soyudoğru-Mücahit 2019) mevcuttur. Ancak Abese Suresi'ni eğitim yönüyle değerlendiren bir çalışmaya rastlanmamıştır. İşaret ettiği öğretim ilke ve yöntemleri bakımından daha önce herhangi bir çalışmaya konu edilmemiş olması, Abese Suresi'ni eğitim yönüyle değerlendiren bu çalışmayı önemli kılmaktadır. Hz. Peygamber, kendi ifadesiyle bir öğretmen olarak gönderilmiştir. Ancak insanı eğitme prensipleri açısından anlık bir hata yapmış ve bu hata vahiy yoluyla anında düzeltilmiştir. Bu çalışmada, söz konusu hatayı ve davet sürecinde muhataplara nasıl davranılacağı hususlarını konu alan Abese Suresi'ni öğretim ilke ve yöntemleri bakımından ele aldığından önem taşımaktadır.

Abese Suresi'nde işaret edilen ilke ve yöntemlerin bir kısmı modern eğitim alanyazındaki kavramlarla birebir örtüşürken, bir kısmı ise dini alana özgü kavramlardan oluşmaktadır. Ancak çalışmanın amacı, eğitim bilimlerinin kendine özgü yapısı ile Kur'an'ın yaklaşımının birebir örtüştüğüne dönük bir kanıt arama çabası değildir. 19. Yüzyılın sonları ve özellikle 20. Yüzyılın başlarında bilimselleşen eğitim bilimleri ilkelerinin İslam'ın aslı kaynaklarında geçtiğini iddia etmek elbette ki doğru olmayacaktır. Çünkü Kur'an, bir eğitim bilimleri kitabı değildir ki söz

konusu ilkeleri bilimsel olarak isimlendirsın. Ancak günümüz eğitim bilimlerinin bilimselleşme süreci ve sonrası ulaştığı yukarıdaki ilkelere, insanı eğitmek için uyulması gereken prensiplerin genel çerçevesini çizen Kur'an'da işaretlerin olması son derece doğaldır. Her ne kadar ilke ismi konulmamış olsa da söz konusu prensipler sayesinde, 23 yıllık kısa sayılabilecek bir sürede cahiliye toplumu olarak ifade edilen bir topluluktan, tarihin akışını değiştirecek bir medeniyetin doğması sağlanmıştır. Çalışmanın temel amacı, genel yaklaşım çerçevesinde Abese Suresi'nin öne çıkan eğitsel özelliklerine, Surenin atıfta bulunduğu öğretim ilke ve yöntemlerine dikkat çekmek; bu ilke ve yöntemlerin din kültürü ve ahlak bilgisi öğretiminde nasıl etkili kullanılabileceğini ortaya koymaktır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Abese Suresi'nde Hz. Peygamber'in uygulamaları ve vahiy ile gelen müdahale bağlamında hangi öğretim ilkelerine işaret edilmektedir?
2. Abese Suresi'nde Hz. Peygamber'in uygulamaları ve vahiy ile gelen müdahale bağlamında hangi öğretim yöntemlerine işaret edilmektedir?
3. Abese Suresi'nde işaret edilen ilke ve yöntemler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde nasıl kullanılabilir?

2. Yöntem

Nitel araştırma yönteminde tasarlanan bu çalışmada veriler doküman incelemesi tekniği ile elde edilmiştir. Doküman incelemesi, araştırmada ele alınan konu ile ilgili bilgi sağlayan yazılı, görsel ya da işitsel materyallerin incelenmesini içeren bir nitel araştırma tekniğidir (Sığır, 2021). Doküman incelemesi tekniğinde araştırma konusuna ilişkin dokümanların elde edilmesi ve analize tabi tutulması, esasında bir alanyazın taraması gerektirmektedir. Bu sebeple ilgili alanyazın taranmış ve elde edilen dokümanlar analiz edilerek araştırma konusuna ilişkin veriler elde edilmiştir. Bu araştırma süreci ile sonuçlar temellendirilmeye çalışılmıştır.

Kaynaklardan verileri elde etmek için çeşitli adımlar takip edilmiştir. İlk olarak temel kaynak olan Kur'an-ı Kerim'e başvurulmuştur. Daha sonra Abese Suresi ile ilgili tefsirler irdelenmiştir. Konu ile ilgili alanyazında yer alan eser, makale, tez gibi bilimsel kaynaklar incelenerek elde edilen bilgiler küçük bilgi paketleri haline getirilerek not alınmıştır. Dolayısıyla çalışmanın dokümanları Kur'an-ı Kerim, tefsirler ve eğitim bilimleri kapsamındaki öğretim ilke ve yöntemlerine ilişkin kaynaklar olarak sıralanabilir. İlgili sureye dair gerçekleştirilen belge incelemeleri sonucunda oluşturulan notlar, surenin eğitimsel bağlamda yorumlanmasına yönelik bir perspektif geliştirmeyi hedeflemiştir. Daha sonra bu notlar birleştirilmiş ve çalışmaya ilişkin temalar elde edilmiştir. Bu temalar "öğretim ilkeleri" ve "öğretim yöntemleri" olarak belirlenmiş ve çalışmanın başlıkları bu şekilde oluşturulmuştur. Çalışma, ele aldığı konu ve araştırdığı problem çerçevesinde Abese Suresi ile sınırlıdır.

3. Kavramsal Çerçeve

3.1. Eğitim

Eğitim, herkes için anlaşılır bir kavram olmakla birlikte tanımlanması oldukça zor kavramlardan biridir. Bu zorluğundan dolayı Brezinka eğitimin tanımlanamaz bir kavram olduğunu, ancak açıklanabileceğini ifade etmiştir (Tosun, 2012). 17. Yüzyıla kadar insan ve hayvan yetiştirilmesi anlamında kullanılan eğitim kelimesi bu asırdan sonra insana has bir özellik kazanmıştır. Düşünce tarihi boyunca oldukça farklı şekillerde tanımlanan eğitim (Cevizci, 2010), terim olarak bireyde zihinsel, psikolojik ve fiziksel mükemmelliği meydana getirmek gibi bir anlamı ifade eder (Tozlu, 2012).

Cevizci'ye (2010) göre eğitim, toplumun genç bireylerini kendi yaşantılarına ve onlara aktarılan değerlerle bilgilere dayalı olarak, önceden belirlenen doğrultuda değiştirme ve dönüştürme faaliyetidir. Rousseau, doğuştan sahip olmadığımız ve yetişkin olarak kullandığımız her şeyin eğitim tarafından kazandırıldığını belirtmiştir. Kant ise; insanın yalnızca eğitim ile insan olabileceğini söyleyerek eğitimin önemine dikkat çekmiştir (Tosun, 2012). Akyüz'e (2021) göre ise eğitim; bireyin zihnî, bedenî, duygusal, toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının en uygun şekilde ya da istenilen bir doğrultuda geliştirilmesi, ona birtakım amaçlara dönük yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümüdür. Görüldüğü üzere eğitim ile ilgi tek bir tanımdan bahsetmek mümkün değildir. Antik çağdan günümüze kadar eğitimin birçok tanımı yapılmıştır. Yapılan tanımların ortak paydasının, öğrenende tutum ve davranış değiştirme süreci olduğunu söylemek mümkündür.

3.2. Din Eğitimi

Eğitimin tanımında olduğu gibi din eğitimi de farklı şekillerde tanımlanmıştır. En genel anlamda din eğitimi, temelde konusu din olan eğitim (Akyürek, 2024) olarak tanımlamak mümkündür. Tosun (2012), din eğitimi bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri süreci olarak tanımlamaktadır. Aydın (2019) ise din eğitimi, bireyde kendi yaşantısı yoluyla dinle ilgili davranış değişikliği meydana getirme süreci olarak ifade etmektedir. Yapılan tanımlardan da anlaşılabileceği üzere, din eğitimi tanımını eğitimin tanımından farklılaştırmak çok mümkün görünmemektedir. Eğitimin ve din eğitiminin amacı ortaktır ve insanda istendik tutum ve davranış değişikliği meydana getirme faaliyetleridir (Gürer, 2007). Genel eğitimin yanında din eğitimi, öğrenene dini davranış kazandırma süreci olarak ifade edilebilir.

3.3. İlke

İlke kavramı; temel düşünce, temel inanç, umde ve prensip gibi anlamlara gelmekte olup, özellikle eğitim alanında ya da bireylerin davranışlarının değerlendirilmesinde, dayanak oluşturan temel görüş veya düşünce olarak tanımlanmaktadır (Çoban, 2020). İlkeler, eğitim-öğretim süreçlerinde genel esasları oluşturur ve evrensel nitelik taşırlar. Metotların dayandığı temel prensipler olan eğitim ilkeleri, eğitim sürecinde eğitimciye yol gösteren temel dayanak noktalarıdır. Söz konusu ilkeler sayesinde eğitim faaliyetinin düzenli bir şekilde yürütülmesi sağlanmış olur (Gürel, 2015). Eğitimde hedeflenen kazanımlara ulaşmak ve harcanan çabanın karşılığını alabilmek, büyük ölçüde doğru ve yerinde ilkelerin benimsenip uygulanmasına bağlıdır (Çelik, 2013). Öğretim ilkelerinin sayısı alinyazında farklılık gösterebilmektedir. Bazı çalışmalarda, içerik açısından benzer olmakla birlikte farklı adlarla ifade edilen ilkelere rastlanırken; kimi durumlarda ise içerikleri farklı olmasına rağmen aynı başlık altında sunulan ilkelere de yer verilmektedir. Öğretim ile ilgili ilkeleri birbiri ile tamamen ilişkisiz gibi düşünmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Söz konusu ilkeler birbiri ile iç içe olup kimi zaman bir ilke dikkate alındığında farkında olmadan diğer ilkelere de yer verilebilmektedir (Karabacak, 2021).

3.4. Yöntem

Hedefe ulaşmada kullanılacak en kısa yol olarak ifade edilen yöntem, bir sorunu çözmek, bir deneyi sonuçlandırmak, bir konuyu öğrenmek ya da öğretmek gibi amaçlara ulaşmak için bilinçli olarak seçilen ve izlenen düzenli yol olarak tanımlanmaktadır (Güneş, 2016).

Yöntemler, ilkelere dayalı uygulamalardır ve daha değişken özelliğe sahiptirler (Aydın & Şanver, 2014). Her öğrenenin, öğrenim tarzı çok farklı olabildiğinden öğretilmek istenen her konu ve her birey için farklı yöntemler kullanmak mümkündür. Dolayısıyla konuya ve muhatabın ilgi, ihtiyaç, kabiliyet ve yeterliliğine göre değişebilen birçok yöntemden söz edilebilir. Çalışmada asıl hedeflenen din öğretimi ilke ve yöntemlerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde kullanılması olduğundan aşağıda bu ilke ve yöntemler incelenmiştir.

4. Din Öğretimi İlkeleri

Her insan öğrenebilme kabiliyeti ile beraber yaratılmıştır. Ancak her insanın öğrenme şekli farklıdır. Bu farklılıklardan kaynaklı olarak öğretim ilke ve yöntemleri geliştirilmiştir. Din öğretimi yapılırken bu farklılıklar dikkate alınarak farklı ilkeler geliştirilmiştir. Din öğretimi ilkelerinden kastedilen, dini bilginin etkili ve pedagojik açıdan anlamlı bir şekilde öğretilmesi amacıyla kullanılan ilkelerdir. Bu ilkelerin çalışmamız ile ilgili olanları aşağıya çıkarılmıştır.

4.1. Tedricilik (Aşamalık) İlkesi

Sözlükte derece kelimesinden türeyen tedric, bir kimseyi bir şeye aşamalı biçimde yaklaştırmak ve alıştırmak anlamına gelir (Türkan, 2011). Tedricilik, azar azar, derece derece, aşama aşama ilerlemek demektir. Eğitim ve öğretimde, kolaydan zora doğru bir yöntem takip etmenin önemi tartışılmaz (Ay, 2021). Bu ilkeye göre esas olan bilginin azar azar, muhatabın bilgi, anlayış, kavrayış ve ihtiyacına göre verilmesidir. Bu haliyle tedricilik ilkesi, bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta, yakından uzağa gibi birçok genel öğretim ilkesini de kapsamaktadır.

4.2. Kolaylaştırma İlkesi

“...Allah sizin için kolaylık diler; zorluk istemez...” (Bakara, 2/185) ayetinden de anlaşılacağı üzere Kur'an, temelde hayatı kolaylaştırmak, dünya ve ahirette rahata kavuşturmak için gönderilmiştir. Yine Hz. Peygamber'in “kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz nefret ettirmeyiniz.” sözü kolaylaştırma ilkesinin önemini ifade etmektedir. Öğretilenin kolaylaştırılması özellikle eğitim sürecinde öğreneni öğrenmeye motive eder. Böylece kişinin kendisine olan güveni artar ve sonuçta öğretilen bilgileri almaya hazır hale gelir (Durmuş, 2009). Bu hazır bulunma durumu ise öğrenmeyi kolaylaştırır.

4.3. İtidal İlkesi

İki uç davranış ve tutum arasında yer alan denge durumu olarak tanımlanan itidal; ifrat ve tefritten uzak durma, davranışlarda makul ve denge gösterme, sakinlik, ölçülülük, tutarlılık ve doğruluk gibi anlamlarda kullanılmaktadır (Çağrı, 2001). İtidal, dini bilgi ve davranışların belli kurallar dâhilinde ve insan fitratına uygun mutedil düzeyde benimsenip uygulanması, ifrat ve tefrit ölçülerine riayet edilmesi demektir (Cebeci, 2005). İnsan yaratılış itibarıyla duyguları ve davranışları uç noktalarda yaşama eğilimine sahiptir. Bundan dolayı bir öğretmen olarak gönderildiğini ifade eden Hz. Peygamber, bir ilke olarak orta yolun takip edilmesini önermiştir.

4.4. Hürriyet İlkesi

İnsanın yaptıklarından sorumlu tutulabilmesi ancak yaptıkları hususunda kararları kendi hür iradesi ile vermiş olması ile mümkündür. Aksi takdirde kişinin zor ve baskı altında verdiği kararlar ve tercihlerden sorumlu tutmak adil olmayacaktır. Hürriyet ilkesi bireyin eğitim faaliyetlerine gönüllü ve iradi katılımını esas alır. Hürriyet ilkesi kapsamında Allah, tebliği

kabul veya dine inanma ya da sahip olunan bir inancı terk etme konusunda insanları zorlamamış bu kararı kendi hür iradeleri ile vermelerini arzu etmiştir (Şanver, 2004).

4.5. Eleştirel Düşünme-Düşündürme İlkesi

Düşünme, insan zihninin temel fonksiyonlarından olup onu diğer canlılardan ayırt eden en önemli özelliğidir. İnsan hayatını anlamlı kılan ve ona değer katan (Şanver, 2004) düşünebilme özelliği; iyi-kötü, doğru-yanlış ayırımı yapabilmeyi ve ona göre tercihte bulunabilmeyi ifade eder. Kur'an insanın bu özelliğini dikkate alarak onu, varlık ve olaylar karşısında düşünme, akletme, analiz yapma vb. üst düzey zihinsel faaliyetlere davet ederek doğru olana ulaşmasını arzu etmektedir.

5. Din Öğretimi Yöntemleri

İslam'ın asli referansları olan Kur'an-ı Kerim ve Sünnet, dinin eğitim ve öğretimine ilişkin yöntemsel yaklaşımlar ile rehberlik edici birtakım temel ilkeler ortaya koymuştur (Cebeci, 2010). Bu ilkeler kapsamında din öğretimi yapılırken din öğretimi bilimi tarafından genel öğretim yöntemlerinden farklı olarak bazı yöntemler geliştirilmiştir (Akyürek, 2024). Din öğretiminde genel olarak genel öğretim yöntemlerinden faydalanılmakla beraber genel öğretim yöntemleri arasında yer almayan, din eğitimi alanına özgü yöntemlerden de yararlanılmaktadır. Din öğretimi özelinde alanyazında sıklıkla yer alan yöntemler aşağıya çıkarılmıştır.

5.1. Davet Yöntemi

Davet kelimesi sözlükte, çağırmak, gelmesini ve kabul etmesini istemek, nida etmek anlamlarına gelmektedir. Bir şeyin iyi ve güzel yönlerini anlatarak onu beğendirmeye çalışmaktır (TDK, 2024). Davet kelimesi Kur'an'da Allah'a, Allah yoluna, hayra çağırma, İslam'ın güzelliklerini davet edilenlere benimsetme görevi olarak geçmektedir. Davetin, hikmetle, güzel öğütle, en güzel tartışma ile yapılmasının istenmesi, bu işin özel bir alan olduğu ve belli bir yeterliliğe sahip kişilerce yapılması gerektiği anlamına gelmektedir (Cebeci, 2005).

5.2. Kıssa ile Anlatım Yöntemi

Arapça'daki "kıssa" kelimesinin çoğulu "kasas" olup, k-s-s kökünden türemiştir. Bu kök, semantik olarak çeşitli anlamları barındırmaktadır. Başlıca anlamları arasında; aktarım, bildiri, rivayet etme ve bir olayı hikâye etme eylemleri yer alır. Ayrıca, bir şeyi izleme, bir eserin izini takip etme ve kesme gibi farklı anlamları da içermektedir. Kıssa ile anlatım yöntemi, Kur'an'ın etkili kullandığı önemli yöntemlerden biridir. Kıssa ile eğitimde anlatım kolaylığı yanında edebi tasvir imkânı fazla olduğundan ifadeye bir cazibe ve güç kazandırma imkânı vardır. İslam eğitiminde kıssa ile terbiyeye büyük önem verilmiştir. Kıssa, din eğitiminde en önemli unsurlardan sayılır (Aydın, 2007). Kıssayı okuyan veya dinleyen şuurulu veya şuuruz olarak kendini hadiselerin içinde bulur, heyecanlanır. Bu yöntem sıkıcı olmayan bir yöntemdir. Ayrıca kıssa ile eğitim; kalp, zihin, göz, kulak gibi duygulara hitap ettiğinden daha etkili daha kalıcıdır (Bayraktar, 2020).

5.3. Terğib-Terhib Yöntemi

Terğib-Terhib yöntemi, insanları öğrenme eylemine sevk etmek ve onlarda öğrenme motivasyonunu sağlamak için ödül ve ceza unsurlarının kullanılması olarak tanımlanabilir. Bu yöntem ile öğrenenler belli bir anlayış ve davranışa yönlendirilir. Bu yöntemde bireylerin kazanmaları istenen bilgi tutum ve davranışların kazanılması veya kazanılmaması durumunda karşılaşılabilecek sonuçlara dikkat çekilir (Cebeci, 2005).

6. Bulgular

Abese Suresi Mushaf'taki sıralamada sekseninci, iniş sırasına göre yirmi dördüncü Sure'dir. Necm Suresinden sonra, Kadir Suresinden önce Mekke'de inmiştir. Rivayete göre bir gün Hz. Peygamber müşriklerin ileri gelenlerinden bir gruba İslam'ı tebliğ ediyordu. Hz. Peygamber, bunların Müslüman oluşlarını bütün Kureyş'in Müslüman olmasında kilit nokta olarak görüyordu. O esnada yanlarına müminlerden olup gözleri görmeyen Abdullah İbni Ümmü Mektum gelmiş ve Hz. Peygambere yaklaşıp Kur'an ayetlerinden bir kısmını kendisine tekrarlamasını veya açıklamasını istemiştir. Etkisinin azalacağı kaygısıyla konuşmasının kesilmesinden rahatsız olan Hz. Peygamber, Abdullah b. Ümmi Mektûm'un (r.a.) konuşmasını bölmesinden hoşlanmamış, ona ilgi göstermemiş ve ondan yüz çevirip diğerleriyle olan konuşmasına devam etmiştir. Kendi içinden de *"Bu kendileriyle uğraştığım kimseler, 'Muhammed'e uyanlar, körler, köleler ve zavallılardan oluşuyor.' diyecekler."* demişti. Bunun üzerine bu Surenin Resulullah'ı uyaran ilk 10 ayeti inmiştir (Yazır, 2007).

Sure, adını ilk kelimesi olan ve "yüzünü ekşitti, suratını astı" anlamına gelen abese kelimesinden almıştır. Abese fiilinin mastarı olan "abs" hoşnutsuzluk sebebiyle yüzdeki ifadenin değişmesi, yüz ekşitme, surat asma ve kaş çatma gibi anlamlara gelmektedir (Aydemir, 1988). Bu fiilin dilimizdeki karşılığı ile ilgili olarak Asım Efendi'nin Kamus Şerhi'nde ise şu açıklamalara yer verilir: Mastarı 'abs' ve 'ubus' olarak gelen bu kelime, geçişsiz kullanımıyla 'huzursuzluktan yüzün ekşimesi ve buruşması' anlamını ifade eder. Geçişli (müteadd) olarak kullanıldığında ise, 'yüz ekşitmek, surat asmak, kaş çatmak gibi anlamlara gelir (Yazır, 2007). Tevella ise, yüz çevirmek ve sırtı dönmek manalarına gelmektedir. İki anlamda da kullanılmaktadır. Birincisi, cismen (fiziki olarak) bir taraftan başka bir tarafa yönelmek, diğeri, söze kulak vermeyi ve emre uymayı terk etmektir (İsfehani, 1986). Kaynaklarda yaygın olarak abese ismi ile anılan bu Surenin, bunun dışında kıyamet günündeki şiddetli ses, sefer (ayrılma, yol çıkma, sefer, tur, seyahat), ama (körlük) (Mutçalı, 2012) adlarıyla anıldığı da söylenir.

6.1. Abese Suresi'nde İşaret Edilen Öğretim İlkeleri

Kur'an bütünlüğüne bakıldığında, günümüz eğitim bilimlerinin kullandığı birçok öğretim ilke ve yöntemlerine işaret ettiğini söylemek mümkündür. İslam eğitimi, genel çerçevesini bu ilahi kaynaktan ve Hz. Peygamber'in uygulamalarından alır. İslam eğitiminin öne çıkan özellikleri, akla, düşünmeye, gözleme, ilmî araştırma ve tartışmaya önem vermiş olmasıdır (Medar, 2017). Kur'an'ın eğitim yaklaşımı insan merkezli bir yaklaşımdır (Şanver, 2001). Mevlana'ya atfedilen; *"sen ne söylersen söyle, söylediğin karşındakinin anladığı kadardır."* cümlesinden anlaşılıyor ki, muhatapın algısı, ilgisi, alakası, yeteneği, anlama kapasitesi eğitim sürecinde göz önünde bulundurulmalı ve bu özelliklere göre yöntemler geliştirilmelidir. Aksi takdirde eğitimde hedefe varmak mümkün olmayacaktır. İslam eğitiminin insan merkezli oluşunu bu minvalde değerlendirmek doğru olacaktır. "Allah kişiye ancak gücünün yeteceği kadar yükler..." (Bakara, 2/286) ayetini de bu bağlamda anlamak gerekir. İnsana bakıldığında, kiminin mantıkî delillerden etkilenen akılcı, kiminin de kalbine ve vicdanına yapılan hitaplardan etkilenen duygusal kimseler olduğu görülür. Kur'an, bu farklı yaratılıştaki insanı muhatap aldığından, bazen akla hitabı ön plana çıkarır, bazen de kalbe ve vicdana seslenişi daha ön plandadır (Çalışkan, 1998).

Abese Suresi, eğitim ilke ve yöntemlerine ışık tutacak önemli mesajlar içermektedir. Söz konusu surede işaret edilen öğretim ilke ve yöntemleri aşağıda açıklanmıştır.

6.1.2. Öğrenene Görelik İlkesi

Farklı yaratılışa sahip olan insanlar, aynı zamanda ilgi, istek, ihtiyaç, fiziksel durumları, yetenekleri ve hazırbulunuşlukları bakımından da oldukça farklıdır. Öğrenene görelik ilkesi eğitimin, bireyin bu ilgi, ihtiyaç, yetenek, özellik gibi durumlarının dikkate alınarak düzenlenmesi olarak tanımlanabilir (Alkan, 2021). Eğitimde başarılı olunabilmesi ancak bu farklılıkların dikkate alınarak geliştirilecek yöntemler ile mümkündür. Söz konusu bireysel farklılıkları göz ardı eden bir eğitim felsefesi, insanın kendi doğasına zıt davranıyor demektir (Oruç, 2009). Psikoloji ve sosyolojide kullanılan bilimsel metotlar da insanların ihtiyaçlar, ilgiler ve yetenekler bakımından farklılıklarını ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla standart bir programın tüm insanlar için uygun olmasını beklemek ve bu programdan her öğrenen için aynı sonucu beklemek doğru olmayacaktır. İnsanların bu farklılıkları Kur'an'ın da dikkat çektiği hususların başında gelmektedir (Şanver, 2001).

Abese Suresi'nin sebebi nüzulu olan Abdullah İbni Ümmü Mektum olayı, insanların özel durumunun ve özelliklerinin eğitimde göz önünde bulundurulması anlamında önem arz etmektedir. Abdullah İbni Ümmü Mektum'un âmâ oluşundan dolayı özel bir durumu da olduğu görülmektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda ve bu özel durumun Kur'an ifadelerinde özellikle öne çıkarıldığı dikkate alındığında, özel eğitime muhtaç olanların eğitimde de özel bir ilgiye hakları olduğu ifade edilebilir. Abdullah İbn Ümmü Mektûm'un öğrenme isteğinin vurgulanması, eğitim sürecinde bilgi talebinde bulunan bireyin kişilik bütünlüğünün zedelenmemesi ve kendisini değersiz hissetmemesi açısından, bu talebe karşılık verilmesinin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Surede hata yapanın ismen anılmayıp (*“Yüzünü ekşitip başını çevirdi.” Abese, 80/1.*) belirtilen hatayı yapandan ziyade hatanın vurgulanması gerekliliğine işaret olarak değerlendirilmelidir. Bu şekilde modern eğitimde de sıkça önerilen kişi yerine davranışın eleştirilmesi durumunun, Kur'an'ın ilk indirdiği dönemde dikkate alındığı görülmektedir. Bu durum, Kur'an'ın öğretim ilkeleri açısından çağlar üstü mesajlar içerdiği fikrini destekler mahiyettedir.

Burada öğrenene görelik ilkesinin önemli bir unsuru olan hazırbulunuşluğun öğrenmeye etkisine değinmek yerinde olacaktır. Hazırbulunuşluk, insanın belli bir gelişim görevini, olgunlaşma ve öğrenme yoluyla yapabilecek düzeye gelmesidir (Ünver, 2016). Birey, belli bir davranışı göstermeye istekli ise, davranışın yapılması için izin verilmesi ona mutluluk vermekte, davranışının engellenmesi ya da hazırbulunuşluk düzeyi düşük olan işler için zorlanması ise, bireyin kızgınlık duymasına yol açmaktadır. Öğrenenler fiziksel, ruhsal ve duygusal bakımdan hazır olduklarında daha iyi öğrenmekte bunun tersi durumunda ise öğrenme istenilen düzeyde gerçekleşmemektedir (Özer, 2019). Dolayısıyla eğitimde hazırbulunuşluk düzeyi, eğitimin amacına ulaşması açısından oldukça önemlidir. Abese Suresi'nde bu hazırbulunuşluğu üst düzeyde olan isteklinin muhatap alınmaması eleştirilmektedir. *“Gönlünde Allah korkusu taşıyarak koşup sana geleni umursamıyorsun (Abese, 80/8-10.)”* Söz konusu ayetlerden anlaşıldığı üzere Abdullah İbni Ümmü Mektum'un hazırbulunuşluk anlamında yeterliliği olduğu halde Hz. Peygamber'in bu durumu yukarıda ayrıntılı olarak açıklanan nedenlerden dolayı bir an için gözardı ettiği söylenebilir.

Hız. Peygamber'in davet sürecinde yaptığı sıra hatasının ilahi uyarıya muhatap olmuş olması, eğitimcilere muhataplarının özelliklerini dikkate alarak adil ve kapsayıcı bir yaklaşım benimsemeleri gerektiği yönünde önemli bir mesaj vermektedir. Eğitimi, eğitim sürecinde, istekli ve verileni almaya hazır kişilerin hazırbulunuşluklarını değerlendirmeli onlara öncelik vermelidir. Söz konusu ayetlerden anlaşıldığı kadarıyla gönlünde Allah korkusu taşıyarak

arınmak isteyen kişiye öncelik verilmesi bir ilke olarak ortaya konulmuştur. Ancak burada şunu da ifade etmek gerekir ki; her ne kadar öğrenmeye talip olanlara sıralamada öncelik vermek gerekse de bu yönde bir talebi olmayanların veya bu davete karşı bir duruş sergileyenlerin tamamen göz ardı edilmesi de söz konusu olamaz. Kur'an'ın genel davet anlayışından ve Hz. Peygamber'in sünnetinden bu sonucu çıkarmak mümkündür. Örneğin Firavun'un bütün düşmanlıklarına ve kendini ilah olarak ilan etmesine rağmen, Allah Hz. Musa'ya *"Ona yumuşak söz söyleyin, umulur ki öğüt alıp-düşünür veya içi titrer-korkar"* (Taha, 20/44) diye buyurmaktadır. Yine Hz. Peygamber'in kendisine en büyük karşı duruşu gösteren Ebu Cehil'e onlarca kez gitmesi de davette bütünüyle ötelenecek bir kişi veya kesimin olmadığı anlamında değerlendirilebilir.

6.1.3. Somuttan Soyuta İlkesi

Somuttan soyuta ilkesi, öğrenilecek bilgi kapsamında öğrenenin öncelikli olarak nesne, olay ve eşyalarla karşı karşıya getirilmesi, daha sonra soyut bilgiye ulaşılması olarak ifade edilebilir (Kılıç, 2019). Bu ilke kapsamında öncelikle öğrenenin daha fazla duyusunu harekete geçiren içerik sunulur ve bu içerik giderek soyutlaşır (Alkan, 2021). İnsandaki zihin gelişimi somuttan soyuta doğrudur. Dolayısıyla insan somut olarak gördüğü ve algıladığı şeyleri daha kolay öğrenir. Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in eğitim metotlarında bu ilkenin sıklıkla dikkate alındığını görmek mümkündür. Abese Suresi'nin, *"Kahrolası o insan! Ne kadar da inkârcı! (Bir düşünse) Allah onu neden yarattı? Bir spermden yarattı da ona şekil verdi. Sonra ona yolu kolaylaştırdı. Nihayet onun canını aldı ve onu kabre koydu. Sonra dilediği bir vakitte onu yeniden diriltecek..."* ayetlerinde de somut olandan yola çıkılarak daha soyut ve bilinmeyen kabir ve ölüm sonrası dirilme olayı anlatılmaktadır. Ayet ile insanın yoktan var edildiği ve varlığı somut olarak algılandığından inkârının mümkün olmadığı anlatılmakta ve yoktan insanı var edenin, onu yeniden diriltebilecek kudrete de sahip olduğu anlatılmaktadır. Somuttan soyuta ilkesi ile muhatap açısından anlatılmak istenen durum daha anlaşılır bir hal almakta ve öğrenme daha kolay ve kalıcı olmaktadır.

6.1.4. Yaşama Yakınlık İlkesi

Yaşama yakınlık ilkesi, eğitimde verilen bilgi ve örneklerin, öğrenenin gerçek yaşamda karşılaştığı veya karşılaşılabileceği durumlardan seçilmesidir (Dal & Tatar, 2017). Yaşama yakınlık ilkesine göre anlatılanlar ve verilen örnekler hayatın içinden seçilmelidir. Öğrenen anlatılanları yakın çevresinde görmeli ve üzerinde düşünebilmelidir. Abese Suresi'nin aşağıda verilen ayetlerinde anlatılanların bu ilkeye göre verildiği görülmektedir. *"Her şeyden önce insan, yediği yemeğine bir baksın! Gerçekten biz, yağmuru bol bol yağdırdık. Sonra toprağı iyiden iyiye yarıdık! Böylece sizin ve hayvanlarınızın yararlanması için orada taneler, üzümler, yoncalar, zeytinler, hurmalıklar, sık ağaçlı bahçeler, meyveler ve otlaklıklar ortaya çıkardık."* (Abese, 80/24-32). Bu ayetleri okuyanlar veya dinleyenler, verilen örneklerin kendi yaşamlarından olduğunu, neredeyse her gün şahit oldukları örnekler olduğunu görecekleridir. Dolayısıyla anlatılanlar onlar için havada kalmayacak zihinlerinde yer edinecek ve öğrenme daha anlamlı ve kalıcı olacaktır.

6.1.5. Hürriyet İlkesi

Kur'an, bilgi ve olayların rehberliğinde aklı kullanma ve düşünme özelliği üzerinde önemle durmaktadır. Allah'ın isteği insanın gerçek ve doğru inanca bu şekilde ulaşmasıdır. Dolayısıyla insanın hakikate ulaşma ve inanma sürecinde bir fikri kabul veya reddetme anlamında insana hiçbir baskı ve zorlama yapılmamaktadır (Şanver, 2001). Bu durum Bakara Suresinde tartışmaya yer bırakmayacak şekilde net olarak ifade edilmiştir. *"Dinde zorlama (ve baskı)*

yoktur. Şüphesiz, doğruluk (rüşd) sapıklıktan apaçık ayrılmıştır. Artık kim tağutu tanımayıp Allah'a inanırsa, o, sapasağlam bir kulpa yapışmıştır; bunun kopması yoktur. Allah, işitendir, bilendir” (Bakara, 2/256). Yine Yunus Suresi’nde de benzer bir ifade ile insanların mü’min olmaya zorlanamayacakları açık bir şekilde ifade edilmektedir. “Eğer Rabbin dileyseydi, yeryüzündekilerin tümü, topluca iman ederdi. Öyleyse, onlar mü'min oluncaya kadar insanları sen mi zorlayacaksın?” (Yunus, 12/99). İslam eğitiminin hürriyet ilkesi kötü ile iyi olanı tercih etmede de ön plana çıkmaktadır (Bayraklı, 2015). “Biz de ona iki yolu gösterdik.” (Beled, 90/10) ve “Doğrusu biz ona, gerçek yolu gösterdik. İster şükreden olsun ister nankörlük eden” (İnsan, 76/3) ayetlerinde de insanın seçme hürriyetine güçlü bir şekilde işaret edilmektedir.

Allah, insanın bir zorlama ve baskı ile değil, akıl ve bilgiye dayanarak ve ikna olarak inanmasını arzu etmektedir. Bu ilkenin, Abese Suresi’nde de Kur’an bütünlüğü içerisinde ele alındığını görmek mümkündür. Abese Suresi’nin 12. ve 13. ayetlerinde “Dikkat et; bu Kur’an bir öğüttür. Dileyen onu öğüt kabul eder.” (Abese, 80/12-13) buyrulur Kur’an’ın yalnızca bir öğüt olduğu ifade edilmektedir. Mesajı aldığı halde inanmayan kişi, hürriyet ilkesi uyarınca kendi haline bırakılmalı hiçbir şekilde baskı ve zorlamaya maruz bırakılmamalıdır. Çünkü herhangi bir baskı ve zorlama ile inanmanın Allah katında bir kıymeti yoktur. Dolayısıyla öğrenmenin kalıcı olması ve öğrenilenin hayat boyu kullanılabilmesi ancak bilginin gerekliliğine inanarak ve ikna olarak öğrenme ile mümkündür. Eğitimci bu durumu dikkate almalı öğreneni bu yönde motive etmelidir.

6.1.6. Eleştirel Düşünme İlkesi

Düşünme, kişinin öğrenme süreci içinde elde ettiği kavramlar, kullandığı imgeler, düşünce ve hareketler, sözcük ve terimler gibi simgeler aracılığı ile gerçekleştirilen zihinsel faaliyet olarak tanımlanmaktadır (Cevizci, 2010). Düşünme faaliyeti ile kişi içinde bulunduğu durumu anlayabilir, bir problemi çözebilir, etrafında olup biten olayları değerlendirebilir, fikir alanında özgün ve üretken olabilir (Koç, 1999). Burada İslami terminolojide sıkça kullanılan ve düşünme anlam alanına giren nazar, tefekkür, tedebbür, i’tibar ve teakkul sözcüklerini de hatırlamak gerekir. Asıl anlamı gözle bakmak olan nazar, kalp gözüyle bakmak, düşünmek manasında kullanıldığı gibi bir şey hakkında tefekküre dalmak, nazarî araştırmalarda bulunmak anlamına da gelir. Fikr kökünden türeyen tefekkür de aynı anlamdadır. Buna göre nazar ve tefekkür bir işin âkıbeti konusunda düşünmek, tedebbür ise bir işin sonucunu başından hesap etmek anlamına gelir. Aynı kökten gelen tedbir, tedebbürün sonucu olarak gereken önlemi almak demektir. İ’tibârın da tedebbürle hemen hemen aynı mânayı ifade etmektedir. Teakul ise akletmek teorik ve pratik meseleler üzerinde düşünmek anlamlarına gelmektedir (Kutluer, 1994). İslam’da düşünme ile ilgili bu kadar zengin bir anlam dünyasının olması İslam’ın düşünmeye verdiği önem açısından son derece önemlidir. Çünkü ancak doğru düşünebilenler hakikati kavrayabilirler.

Kur’an zihni eğitmek için insanı; bazen tabiata, bazen geçmişte vuku bulan hadiselerle, bazen fizik ötesi olaylara, bazen de insanı kendi iç dünyasına yönlendirerek düşünmeye sevk etmektedir (Bayraklı, 2015). Bu şekilde Kur’an, birçok yerde düşünme sorumluluğunu insana hatırlatarak aklını kullanmaya, daima insanı düşünmeye, incelemeye, araştırmaya sevk etmekte ve birçok ayette insanların düşünmemelerinden, akıl etmemelerinden yakınmaktadır (Aydın & Şanver, 2014).

Abese Suresi’nin 18-22. ayetlerinde mealen şöyle buyrulmaktadır. “Bir düşünse Allah onu neden yarattı? Bir spermden yarattı da ona şekil verdi. Sonra ona yolu kolaylaştırdı.

Nihayet onun canını aldı ve kabre koydu. Sonra dilediği bir vakitte onu yeniden diriltecek.” (Abese, 80/18-21). İnsan çoğu zaman kendi mucizevi yaratılışını unutarak dünyaya dalabilmekte ve yaratıcısına yabancılaşabilmektedir. Allah, yukarıdaki ayetlerde olduğu gibi insanın yaratılış ve ölümünden sonra diriliş süreçlerine dikkatleri çekmekte ve bu konu üzerinde insanı düşünmeye sevk etmektedir. Surenin 18. ve 19. ayetlerinde Allah, insana neden yaratıldığını sormakta ve böylece insanın, ilk defa neden yaratıldığı hususu üzerinde düşünüp araştırma yapmasını istemektedir. Allah yaptığı bu öğüt ile insanın kendine dönmesini, kendini araştırmasını, kendi üzerinde düşünmesini ve böylece yeniden hakikati keşfetmesini istemektedir. Çünkü insanın zihnini kullanarak elde edeceği bilgi, kendi ürünü olduğu için etkililiği ve kalıcılığı daha fazla olacaktır. 20. ayette, *“Sonra ona yolu kolaylaştırdı.”* (Abese, 80/20) ifadesini de hiçbir şey bilmeden dünyaya gelen insanı eğitmek, öğretime tabi tutmak, rehberlik etmek, bilgi ile donatmak suretiyle ona hayatı kolaylaştırma anlamında değerlendirmek gerekir. Çünkü Allah insanı yaratıp başıboş bırakmamıştır. Çeşitli donanımlarla yaratmış ve bu donanımlar eğitilip kullanılabilir duruma getirilmek suretiyle hayatını kolaylaştırma yolunu göstermiştir (Bayraklı, 2017).

6.2 Abese Suresi'nde İşaret Edilen Öğretim Yöntemleri

Çalışmada ifade edilen yöntemlerin bir kısmı eğitim bilimlerinde kullanılan yöntemler iken, bir kısmı ise dinî alanyazına özgü yöntemlerdir. Bu anlamda çalışmanın ana konusu açısından bakıldığında, Abese Suresi'nde ve Kur'an'ın genel yaklaşımında günümüz eğitim yöntemlerini çağrıştıran uygulamaların yanı sıra dinî alana özgü yöntemlerin de olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmada modern eğitim ile Kur'an'ın yaklaşımını birebir örtüştürmek gibi bir gayenin güdülmediği daha önce ifade edilmiştir. Ancak genel yaklaşımlar açısından din eğitimcilerine ışık tutacak yönlerinin ortaya çıkartılmaya çalışıldığını da vurgulamak gerekir.

6.2.1. Örnek Olay Yöntemi

Örnek olay yöntemi, gerçek yaşam deneyimleri ile öğrenenleri yüz yüze getirerek öğretim ortamında kuram ve uygulama arasındaki boşluğun doldurulmasına yardımcı olan bir yöntemdir. Bu yöntemin en önemli avantajlarından biri, öğrenenlerin gerçek problemleri uzman perspektifinden ele almaları ve çözmeleri için imkân sunmasıdır (Şahin, Atasoy & Somyürek, 2010). Örnek olay, üzerinden verilen mesajlar birçok duyu organını harekete geçirdiğinden öğrenmenin kalıcılığını arttırmakta ve öğrenenin problem çözme yeteneğini geliştirmektedir. Bu yöntemde, bir olayı inceleme, olayın kişiselleştirilmeden genel bir hava içerisinde değerlendirilmesi ve çözüm üretilmesi söz konusudur (Aydın, 2020). Eğitimde örnek olay yöntemi, eğitimin etkililiği açısından oldukça önemli bir yöntemdir. Muhatabın zihninde olayın adeta görselleştirilmesi, öğrenmenin etkililiği ve kalıcılığını sağlamaktır (Gezgin, 2023). Çünkü bu anlatım şekli öğrenen açısından birçok duyu organına hitap etmektedir. Bu da eğitimde istenilen verimin alınması noktasında önemlidir.

Kur'an'ı Kerim'de birçok konu, örnek olaylar üzerinden işlenmektedir. Bu yöntemi özellikle kıssa anlatımlarında sıklıkla görmek mümkündür (Kalem, 68/17-33; Bakara, 2/19,259). İnsan tabiatında kıssa ile eğitime ihtiyacın olduğunu belirten Bayraklı (2017), Kur'an ve sünnette bu eğitim yönteminin yoğun bir şekilde kullanıldığını ifade etmektedir. Kıssalar, anlatılmak istenen konuları somutlaştırarak verilmek isteneni zihinlere adeta kazıyarak öğretimi sağlar. Bu anlamda kıssaların en önemli fonksiyonları öğreticiliktir. Kıssalar, muhteva olarak, geçmişte yaşamış milletler, tevhid mücadelesinde bulunan peygamberler ve bazı tarihi olayları konu edinirler. İçeriği itibarıyla öğretimi ve ders almayı amaç edinen Kur'an kıssaları üslup bakımından da çok etkili öğreticilik özellikleri

bulunmaktadır Dolayısıyla din eğitimcilerinin, kıssaların bu özelliklerinden çıkarabileceği öğretim ilkeleri olduğu bilinmelidir (Batar, 2016). Kıssalardaki sahneler, adeta canlı tablolar, resim veya film şeridi gibi bir akış ile gözler önüne serilmekte ve dinleyenler sanki olayları bizzat yaşamaktadırlar. Dolayısıyla bu kadar duyu organının harekete geçirilmiş olması ile mesaj anlaşılmış ve kıssadan gereken dersler çıkarılmış olur.

Abese Suresi bir örnek olay ile başlamaktadır. *“Kendisine o âmâ geldi diye Peygamber yüzünü ekşitti ve öteye döndü.”* (Abese, 80/1-2). Yukarıda da ifade edildiği gibi Hz. Peygamber, Mekke’nin ileri gelenlerinden bir gruba tebliğde bulunuyorken yanlarına Abdullah İbni Ümmü Mektum adında bir âmâ gelerek Hz. Peygamberden, Allah’ın bildirdiklerinden kendisine de okumasını istemektedir. Bu şekilde bir örnek olay ile muhatapın zihninde bir olay canlandırılmakta ve bunun üzerine eğitim değeri yüksek mesajlar aktarılmaktadır. Bu örnek olayı okuyan veya dinleyen muhatap, olaya adeta şahit olmakta, olay zihninde bir film sahnesi gibi canlanmaktadır. Dolayısıyla bu örnek olay ile muhataba verilmek istenen mesaj yerine ulaşmış olmaktadır.

Abdullah İbni Ümmü Mektum örneği eğitim açısından son derece önemli bir yaklaşımı da ön plana çıkarmaktadır. Bu yaklaşımı şu şekilde ifade etmek mümkündür. Genelde eğitimciler özelde din eğitimcilerinin, eğitim sürecinde öğrenenin motivasyonunu düşürecek, eğitimden alması gerekenleri almasına engel olacak jest ve mimiklerden uzak durmaları gerekmektedir. Din eğitimi son derece hassas bir alandır. Din eğitimcisi eğitim ve öğretim faaliyetinde bulunurken söz ve davranışlarına dikkat etmeli, hatalı davranışlarının bir bireyin dünya ve ahiretine mal olabileceğini hatırlardan çıkarmamalı, kaba ve katı sözlü olmamalıdır. *“O zaman Allah’tan bir rahmet olarak onlara yumuşak davrandın! Şayet sen, kaba ve katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından ayrılıp giderlerdi...”* (Ali İmran, 3/159). Ayeti de bu duruma işaret etmektedir. Hz. Peygamber’in, kendi tutumunu eleştiren bu ayetleri, en ufak bir kaygı ve komplekse kapılmadan halka beyan etmiş olması eğitimde önemli bir noktaya daha dikkatleri çekmektedir. Eğitimci de neticede insandır ve hata yapabilir ama bu hata da ısrar etmemeli ve hatadan dönme erdemini gösterebilmelidir.

6.2.2. Öğütle Öğretim Yöntemi

Öğüt, birine nasihat edip kalbini yumuşatacak ve Allah’ın azabından korkutacak şeyleri hatırlatmaktır. Tavsiye anlamına da gelen öğüt, vaaz, nasihat, kalbi güzel amele teşvik edecek şekilde doğru, güzel ve iyi olanı hatırlatarak doğru ve güzel olana yöneltmektir. Yerinde ve zamanında yapılan öğütler, ahlakı olgunlaştırmak, davranışları değiştirmek ve iyi huylar kazandırmak için vicdanları olumlu yönde etkiler (Bayraklı, 2017). Öğüt, daha çok din ve ahlak eğitiminde kullanılan ve özellikle duyuşsal kazanımları sağlamada etkili olabilen özgün bir yöntem olarak değerlendirilebilir. Dinî metinlerde yoğun bir şekilde kullanılan bu dil aynı zamanda vaaz ve hutbe gibi dinî eğitim etkinliklerinde de en fazla tercih edilen yöntemler arasındadır. Modern eğitimde de özellikle anlatım yöntemi içerisinde zaman zaman öğüt niteliğinde konuşmalar yapılabilmektedir.

Kur’an’ın birçok yerinde Kur’an’ın bir öğüt olduğu ve onunla öğüt vermek gerektiği belirtilmektedir. *“Muhakkak ki, o (Kur’an), hem senin için hem de kavmin için bir öğüttür, şereftir. İlerde ondan mesul olacaksınız.”* (Zuhuf, 43/44). *“O Kur’an, bütün âlemler için bir ihtar, bir öğüttür.”* (Sad, 38/88). *“Benim tehdidimden korkanlara Kur’an ile öğüt ver.”* (Kaf,50/45). *“Biz bu Kur’an’ı Allah’tan korkanlar için ancak bir öğüt olsun diye indirdik.”* (Taha, 20/2-3). *“Sen yine de öğüt ver. Çünkü öğüt vermenin mü’minlere yararı vardır.”*

(Zariyat, 51/55). “Kur'an, onunla uyarılsınlar ve tek bir Allah bulunduğunu bilsinler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye insanlara tebliğ edilmiştir.” (İbrahim, 14/52). “Başarıya giden yolu sana kolaylaştıracamız. O halde öğüt ver; çünkü öğüdün mutlaka faydası olacaktır.” (A'la, 87/9). Tüm bunlardan anlaşılmaktadır ki öğüt Kur'an'ın önemle üzerinde durduğu öğretim yöntemlerinden biridir. Ayrıca öğüdün kimlere fayda vereceği de belirtilerek bu konuda nasıl bir yolun izlenmesi gerektiği de ortaya konulmuştur. Abese Suresi'nde de öğüt ile öğretime dikkat çekilerek öğüt isteyenlerin bu yöntemle eğitilmesi gerekliliği ifade edilmiştir. “Hayır, hayır; o ayetler (sadece gerçekleri) hatırlatıcı bir öğüt kaynağıdır. Artık isteyen/dileyen ondan öğüt alır. O ayetler ki, yükseltilmiş temiz sahife/erde çok değerli elçilerin elleriyle yazılmıştır.” (Abese, 80/ 11-16).

6.2.3. Gözlem Yoluyla Öğretim Yöntemi

Gözlem yöntemi ile öğretme, bir olayı veya varlığı bulunduğu yerde ve doğal şartları içinde inceleme yaparak öğretme yoludur (Aydın, 2019). Gözlem çağdaş eğitimde de önemli bir öğretim yöntemi olup, bir bilgi edinme yoludur (Sıdal, Güler & Tali, 2023). Kur'an, insandan evrenin işleyişini, doğadaki olayları, insanın kendisini, geçmiş insanların eserlerini gözlemlenmesini ve bunlardan ders çıkarmasını istemektedir (Akyürek, 2024). “Onlar yeryüzünde dolaşıp, kendilerinden önce gelenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı? Onlar kendilerinden daha çok, daha güçlü ve onların yeryüzündeki eserleri daha üstündü. Fakat kazanmakta oldukları şeyler onlara bir fayda vermemiştir.” (Mü'min. 40/85). “Üstlerindeki göğe bakmazlar mı? Onu nasıl bina ettik, nasıl donattık! Onda hiçbir düzensizlik ve eksiklik yoktur.” (Kaf, 50/45). “Allah'ın rahmetinin eserlerine bak! Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor. Şüphe yok ki O, ölüleri de elbette diriltecektir. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir.” (Rum, 30/60).

Abese Suresi'nde Allah, özellikle insanın çevresinde her gün şahit olduğu birtakım olaylara dikkat çekerek bunları gözlemleyerek üzerinde düşünmelerini istemektedir. “Her şeyden önce insan, yediği yemeğine bir baksın! Gerçekten biz, yağmuru bol bol yağdırdık. Sonra toprağı, iyiden iyiye yarıdık! Böylece sizin ve hayvanlarınızın yararlanması için orada taneler, üzümler, yoncalar, zeytinler, hurmalıklar, sık ağaçlı bahçeler, meyveler ve otlaklar ortaya çıkardık.” (Abese, 80/24-32). İnsanın yiyeceği en vazgeçilmez nimetlerdir. Sürekli insanın gözü önünde cereyan eden ve kolayca kendisine sunulan bu vazgeçilmez nimetleri gözlemesi istenilerek insanın bakış açısının, bu döngüyü sağlayan Allah'a döndürülmesi amaçlanmaktadır. Akabinde yine suyun yağmur şeklinde dökülmesi onunla toprağın beslenmesi, oradan insanın yararlanması için ekinlerin çıkarılması da, dikkatlerin çekildiği ve bu yolla hakikate ulaşılmasının arzu edildiğini ifade etmek mümkündür. Çağdaş eğitimde de çokça kullanılan gözlem yöntemi ile muhatabın dikkati çevresinde şahit olduğu olaylara çekilmekte bu şekilde öğretim somutlaştırılmakta ve kalıcı öğrenme sağlanabilmektedir.

6.2.4. Terğîb ve Terhîb (Teşvik ve Sakındırma) Yöntemi

Terğîb sözlükte istemek, özenmek anlamlarına gelen rağbet kökünden türemiştir. Bir kimseyi bir işi yapmaya özendirmek, teşvik etmek demektir. Terhîb ise korkmak, çekinmek, sakınmak manasındaki rehbet kökünden türeyen bir kimseyi korkutmak, bir işi yapmaktan sakındırmak anlamına gelir (Mutçalı, 2012). Bu iki kavram Kur'an'ı Kerim'de anlam olarak genellikle birlikte kullanılmıştır. Terğîb ve Terhîb terimleri Kur'an'da geçmemekle birlikte rağbet ve rehbet köklerinden türeyen çeşitli kelimeler sözlük anlamlarıyla yer almaktadır (A'râf, 7/116, 154; Bakara, 2/130; Enfâl, 8/60; Mâide, 5/82; Nahl, 16/51; Nisâ, 4/127; Tevbe, 9/59, 120; Tevbe, 9/31, 34). İslam eğitiminin bu yaklaşımı, Allah'ın insanı rağbetten doğan lezzet, nimet,

refah ile sakındırmadan meydana gelen elem, acı, kötü sonuç üzerine üzülmeye fitratıyla yaratması üzerine temellendirilmiştir (Bayraklı, 2017). İnsanları iyiliğe teşvik edip kötülükten sakınmaları gerektiğini ifade eden her ayet, terğîb ve terhîb kapsamında değerlendirilebilir. Hz. Peygamber’in eğitim yaklaşımların da bu yönüne sıkça rastlanmaktadır. Hadislerde terğîb ve terhîb terimleri geçmemekle birlikte Hz. Peygamber’in iyiye, hayra, fazilete, hakka, güzel ahlâka teşvik etmek, kötülükten ve ahlâksızlıktan sakındırmak için söylediği hadisler bu kapsamda değerlendirilmelidir (Görmez, 2011).

Bu yöntemin amacı, müjde, mükâfat, cennet ve nimetlerle sevdirmek, özendirme ve benimsetmeyi; ceza, korkutma, cehennem, kınama ile de sakındırmayı sağlamaktır. Abese Suresi’nde kıyamet günü tasvir edilirken, o günün dehşeti içinde iki grup insandan bahsedilmektedir. Bu iki grup insandan birinci grubun aldıkları müjde ile yüzlerinin parladığı ifade edilerek, muhataplar yüzleri parlayan grupta olmaya özendirilmektedir. İkinci grup ise o gün bedbaht olmuş, yüzleri o gün toza toprağa bulanmış ve yüzleri kapkara kesilmiştir. Allah bu şekilde bir tasvir ile muhataplarını bu ikinci gruptan sakındırmak istemektedir. Abese Suresindeki ilgili ayetler mealen şu şekildedir. “*O gün onlardan her birinin işi başından aşkındır. O gün birtakım yüzler parıldar; güleçtir, müjde almıştır. Birtakım yüzler de o gün toza toprağa bürünmüş; kapkara kesilmiştir. İşte bunlar inkârcılardır, günahkârlardır*” (Abese, 80/37-42).

7. Abese Suresi’nde İşaret Edilen Öğretim İlkelerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretiminde Kullanılması

Abese Suresi’nde işaret edilen ilke ve yöntemler Kur’an’ın çağlar üstü mesajları kapsamında değerlendirildiğinde günümüz dini bilginin öğretiminde din eğitimcilerine yol gösterici nitelikte olduğu görülmektedir. Söz konusu ilkelerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretiminde kullanılabilirliği aşağıda tartışılmıştır.

7.1. Öğrenene Görelik İlkesi

Abese Suresi, öğrenenin hazırbulunuşluk düzeyine ve ilgisine göre bilgi sunmanın önemine dikkat çeker. Bu bağlamda, din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde konular, öğrencilerin yaş ve gelişim düzeyleri dikkate alınarak işlenmelidir. Her öğrencinin kendine özgü bir öğrenme hızı, ilgi alanı ve geçmiş bilgisi olduğu unutulmamalıdır (Taş, 2019). Abese Suresi, Hz. Peygamber’in dahi öğrencinin durumuna, ihtiyacına ve ilgisine göre hareket etmesi gerektiğine işaret eder. Bu ilke doğrultusunda öğretmen, sınıftaki her öğrencinin bireysel farklılıklarını göz önünde bulundurmalı, öğrenme ortamını bireye göre ayarlamalı ve ders materyallerini de bu kapsamda çeşitlendirmelidir.

Örneğin, ilkökul düzeyinde soyut kavramlar yerine daha somut hikâyeler, örnek olaylar ve günlük yaşamdan kesitler kullanılabilirken, ortaokul ve lise düzeyinde daha derinlemesine dini, ahlaki ve felsefi tartışmalar yapılabilir. Küçük yaşlardaki öğrencilere din ile ilgili kavramlar, somut ve günlük yaşamdan örneklerle onlar için daha anlaşılır kılınmalıdır. Ortaöğretim çağındaki öğrencilere ise, ahlaki değerleri sorgulayıp tartışabilecekleri düşündürücü senaryolar sunulabilir. Böylece, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi, öğrencilerin yaş, ilgi ve gelişim düzeylerine uygun bir şekilde planlanarak, onların dersten en yüksek verimi almaları sağlanabilir.

7.2. Somuttan Soyuta İlkesi

Din ile ilgili hususlar kimi zaman öğrencilerin kavrama düzeylerinin üzerinde olabilmektedir. Bu durumda özellikle soyut değerler somut örneklerle desteklenmelidir. Yardımlaşma, dürüstlük ve sabır gibi değerler, öğrencilerin günlük yaşamlarından alınan örnekler aracılığıyla somutlaştırılabilir ve bu değerlerin pratik hayattaki karşılığı etkinliklerle gösterilebilir. Bu süreçte Hz. Peygamber'in hayatından aktarılan somut olaylar, öğrencilerin bu değerleri daha kolay içselleştirmelerine ve davranışa dönüştürmelerine yardımcı olabilir. Böylece öğrenciler, yalnızca teorik bilgi edinmekle kalmaz, aynı zamanda öğrendikleri ahlaki ve dini değerleri günlük yaşamlarına uyarlama fırsatı bulurlar. Bu yaklaşım, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretiminin soyut kavramları somut yaşantılarla pekiştirerek kalıcı öğrenme sağlamasını destekler.

7.3. Yaşama Yakınlık İlkesi

Abese Suresi'nde anlatılan olay, doğrudan yaşanmış bir durumu yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda bu durumdan evrensel bir ders çıkarılmasına vesile olur. Bu bağlamda, din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri de öğrencilerin günlük yaşamda karşılaştıkları sorunları çözebilme kabiliyeti kazandırmalıdır. Dinî bilgiler yalnızca teorik düzeyde aktarılması öğrenme ve bu öğrenmenin davranışa dönüşmesi için yeterli olmayabilir. Dolayısıyla kendi yaşamlarında şahit olabilecekleri pratiklerle öğretimin yapılması hem öğrenme hem de ahlaki gelişimin sağlaması mümkün olabilmektedir. Dürüstlük, adalet ve merhamet gibi temel değerler, öğrencilerin okulda, ailede ya da arkadaş çevresinde karşılaşılabilecekleri somut durumlar üzerinden ele alınarak içselleştirilebilir. Abese Suresi'nin de işaret ettiği gibi, bilginin hayattan kopuk olmaması esastır. Bu nedenle din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde öğretim, öğrencilerin yaşantılarıyla doğrudan ilişkilendirilmeli; aile içi sorumluluk, komşuluk ilişkileri ve çevre bilinci gibi konular öğrencilerin kendi deneyimleriyle ilişkilendirilerek işlenmelidir. Ayrıca öğrenilen değerlerin pekişmesi için yardım kampanyaları, sosyal sorumluluk projeleri ve gönüllülük faaliyetleri gibi somut etkinlikler düzenlenerek öğrencilerin aktif katılımı sağlanmalıdır.

7.4. Hürriyet İlkesi

Kur'an'ın bireyin düşünce özgürlüğüne sahip olmasını önemser (Bakara, 2/256; Kehf, 18/29; Yunus, 10/99). Bu ilke, din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde de temel bir yaklaşım olarak benimsenmelidir. Öğrencilere kendi fikirlerini özgürce ifade edebilecekleri, farklı görüşleri dinleyip tartışabilecekleri bir öğrenme ortamı sağlanmalıdır. Öğretmen, öğrencilerin soru sormasına ve farklı yorumlar geliştirmesine fırsat vererek sınıfta güvenli ve demokratik bir atmosfer oluşturmalıdır (Asar, Köksal & Şanlı, 2024). Böylece öğrenciler, ezberci bir yaklaşımdan uzaklaşıp sorgulayan, düşünen ve kendi kanaatini geliştiren bireyler olarak yetişirler. Abese Suresi'nin eleştirel yönü de bu bağlamda, bireyin özgür iradesine ve kendi seçimlerine saygı duyulması gerektiğine işaret eder. Bu bağlamda eğitim, bireye hazır bilgi dayatma unsuru değil, öğrenciyi doğru rehberlik ile hakikate ulaştırma süreci olmalıdır. Din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde dinî bilgiler aktarılırken, öğrencilerin özgür düşünmelerine, sorgulamalarına fırsat verilmeli edinilen bilgileri analiz etmesine müsaade edilmeli yeni yorumlar ile bilgiyi içselleştirmesi sağlanmalıdır. Böylece Kur'an'ın da ifade ettiği üzere dinin zorlamaya değil, ikna ve gönüllü kabul temelinde şekillendiği gerçeği öğrencilere etkili bir biçimde aktarılmış olur.

7.5. Eleştirel Düşünme İlkesi

Abese Suresi'nin bizzat bir eleştiri barındırması, eleştirel düşünmenin dinî bağlamda önemli olduğunu ortaya koyar. Bu bağlamda, öğrencilerin dinî bilgilere ulaşma sürecinde pasif bir şekilde bilgiyi almasından ziyade sorgulayarak, analiz ederek ve farklı bakış açıları geliştirerek öğrenmeleri hedeflenmelidir. Din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde olaylar, durumlar veya metinler üzerinde düşünmeye teşvik edici sorular sorulmalı tartışma, münazara ve grup çalışması gibi yöntemlerle öğrencilerin eleştirel düşünme becerileri geliştirilmelidir. Bu sayede öğrenciler, dinî bilgiyi sadece ezberlemekle kalmaz, bu bilgileri anlamlandırır, içselleştirir ve kendisi için kıymetlendirir. Abese Suresi'nin de işaret ettiği üzere, dini bilgiye muhatap olanın aklını kullanarak düşünmesi teşvik edilmelidir.

8. Abese Suresi'nde İşaret Edilen Öğretim Yöntemlerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretiminde Kullanılması

Kur'an, doğrudan doğruya bir eğitim kitabı olmasa da, insanın bireysel ve toplumsal anlamda olgunlaşmasını hedefleyen öğretiler içerir. Onun temel amacı, insanı hakikatle buluşturmak, ahlaki erdemlerle donatmak ve doğru bir hayat inşa etmeye rehberlik etmektir. Kur'an bütünlüğüne bakıldığında bu eğitim sürecinde kullandığı bazı eğitim yöntemlerinden bahsedilebilir. Abese Suresi'nde de yukarıda ifade edilen eğitim yöntemlerinden söz etmek mümkündür. Söz konusu yöntemlerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi öğretiminde kullanılması hususu aşağıda tartışılmıştır.

8.1. Örnek Olay Yöntemi

Abese Suresi, yaşanmış bir olay üzerinden evrensel ilkeler öğretmek din eğitiminde örnek olay yönteminin önemine dikkat çeker. Bu bağlamda, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde örnek olay yöntemi kullanılarak öğrencilerin soyut kavramları somut örneklerle kavramaları sağlanabilir. Öğrenciler, dini ve ahlaki değerleri yalnızca teorik düzeyde öğrenmekle kalmaz; gerçek yaşamdan veya Hz. Peygamber'in hayatından alınan olayları analiz ederek bu değerleri içselleştirme fırsatı bulur.

Dürüstlük, sabır, adalet gibi temel erdemler; öğrencilerin günlük yaşamlarından veya İslam tarihi kaynaklarından seçilen örnek olaylarla sınıf ortamında tartışmaya açılabilir. Öğrenciler bu süreçte olayın kahramanlarının yerine kendilerini koyarak empati kurar, farklı bakış açıları geliştirir ve kendi çözüm önerilerini sunar. Böylece eleştirel düşünme, problem çözme ve ahlaki muhakeme becerileri gelişir. Surenin kendisi de bir örnek olay üzerinden evrensel bir mesaj ilettiği için, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde benzer şekilde dinî veya ahlaki konular içeren gerçek ya da kurgusal örnek olaylara yer verilebilir. Örneğin, bir arkadaşının kopya çekmesi durumunda nasıl davranılması gerektiği, bir yoksula yardım etmenin toplumsal boyutu veya çevre bilincinin önemi gibi konular, sınıf içi tartışmalarla işlenebilir. Bu şekilde öğrenciler, yalnızca bilgi sahibi olmakla kalmaz; aynı zamanda bu bilgileri yaşamlarına aktarmayı öğrenir ve bilinçli kararlar verebilen bireyler olarak yetişir.

8.2. Öğüt Öğretim Yöntemi

Kur'an-ı Kerim'de yaygın bir öğretim yöntemi olan öğüt verme, Abese Suresi'nde de dolaylı olarak kendini göstermektedir. Bu yöntem, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde öğrencileri doğru davranışlara yönlendirmek amacıyla etkili bir araç olarak kullanılabilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, öğütlerin literal bir şekilde sunulmaması, öğrencinin yakın çevresi ve yaşadıkları olaylarla ilişkilendirilerek anlamlı hale getirilmesidir. Öğretmen, ders

anlatımı sırasında kısa, öz ve dikkat çekici nasihatlerle öğrencilerin ilgisini canlı tutabilir, ders sonunda ise işlenen konunun özeti niteliğinde anlamlı mesajlar vererek değerlerin içselleştirilmesine katkı sağlayabilir. Örneğin, adalet konusunu işleyen bir öğretmen, adaletli davranmanın sadece toplumsal düzeni değil, bireyin iç huzurunu da koruduğunu vurgulayarak öğrencilere pratik bir perspektif kazandırabilir. Abese Suresi'nde Hz. Peygamber'e yöneltilen uyarı ve öğüt, bu yöntemin Kur'an tarafından onaylandığına işaret eder. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretiminde öğretmenler, öğrencilerin aktif katılımını engellemeyecek şekilde, uygun zamanlarda ve samimi bir üslupla doğrudan nasihatlerde bulunabilir, kendi hayat hikâyelerinden örnekler vererek dersi zenginleştirebilir. Bu yaklaşım, yaşanmış örneklerle dayandığı için özellikle ahlaki değerlerin öğrenciler tarafından içselleştirilmesinde önemli bir rol oynar. Doğru zamanda ve doğru örneklerle iyi desteklenmiş bir öğüt, öğrencinin kalıcı tutum ve davranış geliştirmesine katkıda bulunur ve değer eğitiminin sadece bilgi aktarımından ibaret olmadığını gösterir.

8.3. Gözlem Yoluyla Öğretim Yöntemi

Abese Suresi'nde anlatılan olay, Hz. Peygamber'in İslam'a davet ederken sergilemiş olduğu bir davranışının gözlemlenmesi ve bu gözlemden hareketle evrensel bir ders çıkarılması esasına dayanmaktadır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde de bu yaklaşım doğrultusunda öğrencilerin, öğretmenlerin ya da çevrelerindeki bireylerin olumlu tutum ve davranışlarını gözlemleyerek öğrenmeleri teşvik edilmelidir. Örneğin, cami ziyareti sırasında ibadet edenlerin tutumlarını izlemek, sosyal yardım kampanyalarına katılan bireyleri gözlemlemek veya ahlaki erdemlere sahip kişilerin yaşamlarından örnekler incelemek, öğrencilerin dinî ve ahlaki değerleri kavramalarına ve bu değerleri davranış haline getirmelerine yardımcı olabilir. Ayrıca, video, film ve belgeseller gibi görsel-işitsel materyaller aracılığıyla da gözlem yoluyla öğrenme desteklenebilir. Sınıf ortamında öğretmen, dürüstlük, sabır, saygı gibi temel değerleri rol model olarak öğretebilir.

8.4. Terğîb ve Terhîb (Teşvik ve Sakındırma) Yöntemi

Terğîb ve terhîb, Kur'an'da önemli bir öğretim yöntemi olarak bireyleri iyi davranışlara yönlendirme ve olumsuz davranışlardan uzak tutma işlevi görür. Kur'an-ı Kerim'in genel yapısında olduğu gibi, Abese Suresi'nin üslubu da bir terhîb (sakındırma) unsuru taşıırken, doğru ve erdemli davranışların önemi terğîb (teşvik) yoluyla vurgulanmaktadır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, öğrencilerin olumlu davranışları benimsemeleri için manevi teşvikler-Allah'ın rızası, cennet müjdesi, iç huzuru gibi-öne çıkarılırken; olumsuz davranışlardan sakınmaları amacıyla da Allah'ın hoşnutsuzluğu, ahiretteki sorumluluk ve vicdan azabı gibi sonuçlar hatırlatılabilir. Ancak bu yöntemler, öğrencide korku yaratacak ya da aşırı ödüllendirmeye dayalı yaklaşımlar şeklinde değil; dengeli, ölçülü ve öğrencinin içsel motivasyonunu güçlendirecek biçimde uygulanabilir. Buradaki temel amaç, öğrencilerin dinî sorumluluklarını bilinçli ve gönüllü olarak benimsemelerini sağlamaktır.

9. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

İnsanı en güzel şekilde terbiye eden Allah, ilk insandan bu yana insanı vahiy ile terbiye etmiş ve kıyamete kadar da bu durum son mesaj Kur'an'ı Kerim vasıtasıyla devam edecektir. Bu anlamda vahyin amacının eğitime muhtaç ve eğitilebilir donanım ile yaratılmış olan insanı vahyin rehberliğinde ve fitrat üzere doğru şekilde eğitmek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu eğitimin amacı İslam eğitimcileri tarafından dünya ve ahiret mutluluğunu elde etmek olarak ifade edilmiştir. Kur'an, insanda bir değişim ve dönüşüm meydana getirmek

istemektedir. Bu değişim ve dönüşüm ancak insanın eğitilmesi ile mümkündür. Ancak bu eğitim gelişi güzel, gayesi ve sınırları belirsiz bir eğitim değildir. Kur'an, din eğitimi biliminin de gayesi olan kimin, kime, niçin, neyi, nasıl, ne ile, ne kadar, ne zaman, nerede verileceği hususunda önemli mesajlar ve eğitim ilkeleri içermektedir.

Bu bakımdan Kur'an bütünlüğüne bakıldığında, Kur'an'ın eğitsel değer açısından, evrensel ve çağlar üstü prensipler içerdiği görülmektedir. Bu prensipler sadece mesaj olarak kalmamış Hz. Peygamber'in uygulamalarında vücut bulmuştur. Bu anlamda günümüz eğitim bilimlerinde uygulanmakta olan birçok ilke, yaklaşım, yöntem ve tekniğe Kur'an'da işaret edildiğini ve Hz. Peygamber tarafından uygulandığını görmek mümkündür. Kur'an bütünlüğüne bakıldığında bu eğitim ilke ve yöntemlerini görmek mümkündür. Modern eğitim biliminin belirttiği ilke, yöntem, metot isimleri kullanılsa da, Kur'an'ın indiği dönemde, Hz. Peygamber'in pratiğinde görülen ilke ve yöntemlerin günümüzde isimlendirilen uygulamalarla benzer olduğunu söylemek gerekir.

İslam eğitim sistemi bu anlamda oldukça zengin bir içerik ve uygulama pratiğine sahiptir. İlk İslam eğitimcileri tarafından, eğitimin gayesi ve nasıllığı ile ilgili konular derinlemesine değerlendirilmiş ve eğitimcilere yol gösterecek pratik sonuçlar ortaya çıkarılmıştır. İlk İslam eğitimcileri bu konuda birçok müstakil eser vermişlerdir. Bu eserlerde eğitimin gayesi, eğitim sürecinde öğretmenin, öğrencinin, velinin üzerine düşen sorumlulukların neler olduğu ve hangi usul ve esaslarla eğitim sürecinin yönetilmesi gerektiği konuları derinlemesine işlenmiştir.

Abese Suresi'nde Kur'an'ın birçok suresinde olduğu gibi pek çok eğitim ilke ve yöntemine işaret edildiğini görmek mümkündür. Sure bütünlüğüne bakıldığında görülebildiği kadarıyla, çağdaş eğitimde de kullanılan eğitimde, somuttan soyuta, öğrenene görelilik, yaşama yakınlık, zorlamama (hürriyet), düşünme-düşündürme ilkelerine işaret edildiğini görmek mümkündür. Bu ilkelerin dışında yine Abese Suresi'nde örnek olay, öğütle eğitim, gözlem ve terğib ve terhib yöntemlerine işaret eden bir yaklaşımın olduğu görülmektedir.

Abese Suresi'nde öğreten-öğrenen ilişkisinin nasıl olması gerektiği ve eğitim sürecinde ne tür ilkelere uyup hangi yöntemleri kullanabileceğine dair işaretler mevcuttur. Söz konu ilke ve yöntemlerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi öğretiminde kullanılması öğretimde kalıcı öğrenmenin sağlanması hususunda etkili olacaktır. Örneğin eğitimde istekli ve hazırbulunuşluk düzeyi yüksek olanların öncelenmesi gerektiği Hz. Peygamber'in bizzat Allah tarafından uyarılması ile anlaşılmaktadır. Bunun dışında düşündürme ilkesi uyarınca muhatap zihnini kullanmaya yönlendirilmeli ve bu yolla ikna edilmeye çalışılmalıdır. Eğitim sürecinden kişinin yakın çevresinden ve somut olarak sıklıkla karşılaştığı olaylardan örnekler verilmelidir. Öğrenen hürriyet ilkesi gereği bir şeyi kabule asla zorlanmamalı tercih kendisine bırakılmalıdır. Her insanın öğrenme şekli farklı olduğundan, muhatapın birçok duyu organına hitap edecek şekilde çeşitli yöntemler kullanılmalıdır. Örneğin gözlem yöntemi kullanılarak kişi, sıklıkla şahit olduğu doğa olayları üzerinde zihin yorması sağlanmalıdır. Teşvik ve sakındırma yöntemi ile mesajı dikkate almadığı ve yaşamını buna göre düzenlemediğinde sonuçlarının neler olabileceği hususunda öğüt verilmelidir.

Hz. Peygamber'in görme engelli bir birey karşısındaki tutumu üzerinden yapılan ilahi düzeltme, öğreticiye yönelik önemli bir pedagojik uyarı mahiyetindedir. Engelli bireylerin eğitiminde hassasiyetin en üst derecede olması gerektiği de Abese Suresi'nden çıkarılabilecek bir eğitim ilkesi olduğu anlaşılmaktadır. Engelli bireylerin din eğitimi ihtiyaçlarına yönelik

olarak Kur'an merkezli yaklaşımlar geliştirilebilir. Abese Suresi bu bağlamda özel eğitim pedagojisine temel olacak şekilde değerlendirilmelidir.

İslam eğitim felsefesinin temel dayanağı, insanı yaratan ve en iyi tanıyan Allah tarafından, okunup düşünülmesi ve öğüt alınması amacıyla indirilen Kur'an-ı Kerim'dir. Bu bakımdan Kur'an, özellikle din eğitimcileri için eğitim ilkeleri anlamında bir başvuru kaynağı olmalıdır.

Din öğretiminde istenilen verimin elde edilmesi için, modern öğretim ilkelerinin yanında, din öğretimi ilke ve yöntemleri de derinlemesine analiz edilip eğitim süreçlerine dâhil edilmeli; bu amaçla Din kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri hizmet içi eğitimlerde Kur'an'da yer alan öğretim ilkeleriyle tanıştırılmalı ve bu ilkelerin sınıf içi uygulamalarına ilişkin örneklerle desteklenen modüller geliştirilmelidir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi öğretim programında Kur'an kaynaklı öğretim ilke ve yöntemlerine daha fazla yer verilmeli; ders kitapları ve diğer öğretici materyallerde de bu husus dikkate alınmalıdır.

Kur'an'da yer alan diğer öğretim yöntem ve tekniklerini inceleyen araştırmaların yapılması da alanyazına katkı sağlayabilir.

Kaynakça

- Abay, A. (2012). Kur'an'da Kişilik Eğitiminin İlkeleri. 1. Baskı, İstanbul: Düşün Yayıncılık
- Akyürek, S. (2024). *Din öğretimi: model, strateji, yöntem, teknikler*. Ankara: Nobel Akademik Yayınları
- Akyüz, Y. (2021). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Alkan, M. F. (2021). Öğretim-öğrenme ilkeleri. *Öğretim İlke ve Yöntemleri* Fevzi Dursun-Ahmet Aykan (ed.) Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Asar, E., Köksal, B. B., & Şanlı, S. (2024). Eğitim-öğretim sorunlarına öğretmen gözünden çok boyutlu bir bakış. *Uluslararası Eğitime Özgün Bakış Dergisi*, 2(1), 19-33, doi: 10.5281/zenodo.10527763
- Avcı, A. (2005). *Din eğitimi açısından Yusuf Suresi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Ay, M. E. (2021). Çocuklara Allah inancının öğretiminde temel ilkeler. *Çocuk ve Medeniyet*, 6(12), 9-25.
- Aydemir, A. (1988). Abese Suresi. *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul.
- Aydın, K. & Şanver, M. (2014). İsrâ Sûresi'ne eğitsel bir bakış. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(2), 27-61
- Aydın, M. (2007). Çocuk eğitiminde Kur'an kıssalarının önemi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (14), 69-76.
- Aydın, M. Ş. (2019). *Din eğitimi bilimi*. Kayseri: Kimlik Yayınları
- Aydın, M. Z. (2020). *Din öğretiminde kullanılan öğretim yöntemleri*. Mehmet Zeki Aydın & Rıdvan Demir (ed.). Ankara: Nobel Yayınları

- Ayten, A. (2003). Kur'an'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi. *İslam Araştırmaları Dergisi*, (10), 147-149.
- Batar, Y. (2016). Kur'an kıssalarının bazı eğitsel özellikleri. *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bahar (7), 81-103
- Bayraklı, B. (2015). *İslam ve eğitim*. İstanbul Düşün Yayınları
- Bayraklı, B. (2017). *Yeni bir anlayışın ışığında Kur'an tefsiri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları
- Bayraktar, M. F. (2020). *İslam eğitiminde öğretmen öğrenci münasebetleri*. İstanbul: MİFAV Yayınları
- Beyza-Güler, M. (2019). *Ahzâb Sûresi'nde din eğitimi açısından öne çıkan değerler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Can-Kaynak, Ç. (2020). Kur'an-ı Kerim çerçevesinde eğitim, eğitimci ve eğitilen. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(2), 705-725.
- Cebeci, S. (2005). *Din eğitimi bilimi ve Türkiye'de din eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Cebeci, S. (2010). Din öğretimi yöntemleri. *Etkili Din Öğretimi* içinde (ss. 324-330). İstanbul: TİDEF Yayınları
- Cevizci, A. (2010). *Eğitim sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları
- Çağrı, M. (2001). İtidal, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 23. cilt, İstanbul: TDV Yayınları, 456-457
- Çalışkan, İ. (1998). Kur'an'a göre dinin hitap alanı. *Ekev Akademi Dergisi*, 1(3), 113-131
- Çelik, A. (2013). *Din eğitimi tarihi*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları
- Çoban, A. (2020). Temel kavramlar. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Gürbüz Ocak (ed.). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Dal, S. & Tatar, N. (2017). Temel kavramlar. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Sibel Dal & Mücahit Köse (ed.). Ankara: Anı Yayınları
- Durmuş, Z. (2009). Ayetlerin eğitsel ilkeler yönüyle yorumlanması. *Kuram ve Eylem Yönüyle Din Eğitiminin Teolojik ve Felsefi Temelleri Sempozyumu sözlü bildirisi*
- Ertürk, İ. (2008). Rahman Suresi'nin din eğitimi açısından değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Gezgin, Ş. (2023). Investigation of the Effects of School Gardens on Education in Terms of Various Variables. *Uluslararası Eğitime Özgün Bakış Dergisi*, 1(1), 128-140.
- Görmez, M. (2011). Terğîb ve Terhîb. *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, Cilt, 40. İstanbul: TDV Yayınları, 508-509
- Güneş, F. (2016). Öğretim yöntem ve teknikleri. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Firdevs Güneş (ed.). Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Gürel, R. (2015), Hz. Peygamber'in eğitim-öğretim modelinde belli başlı ilke ve metotlar. *YDÜİT Dergisi*, (1),7-29.

- Gürer, B. (2007). *Bireysel ve sosyal farklılıkları sosyal bütünleşmeye dönüştürmede din eğitimi açısından Kur'an'ın rolü*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Karabacak, K. (2021). Öğretim ilkeleri. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Semra Güven & Mehmet Arif Özerbaş (ed.). Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Kasapoğlu, A. (2017). *Kur'an'da eğitim ve öğrenme*. Ankara: Gece kitaplığı
- Keyifli, Ş. (2013). *Eğitim ve din eğitimi*. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD), 13(2), 31-54.
- Kılıç, F. (2019). İçerik ve düzenlenmesi. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Tuğba Yanpar Yelken & Cenk Akay (ed.). Ankara: Anı Yayınları.
- Koç, A. (1999). Düşünen insan yetiştirmede din eğitiminin rolü. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (3), 73-80.
- Kutluer, İ. (1994). Düşünme. *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, Cilt, 10, İstanbul: TDV yayınları.
- Medar, A. (2017). *İnsan eğitiminin Kur'ani metodu*. İstanbul: Beka Yayınları.
- Mutçalı, S. (2012). *Arapça-Türkçe sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Ocak, G. (2020). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Oruç, C. (2009). *İmam-ı Gazâli'nin eğitim anlayışı*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi, İlahiyat Anabilim Dalı, İstanbul.
- Özer, A. (2019). Araçsal koşullama: Thorndike'ın bağlantı kuramı. *Eğitim Psikolojisi*. İbrahim Yıldırım (ed.). Ankara: Anı Yayınları.
- Sıdal, M., Güler, M. & Tali, D. (2023). Fen bilimleri dersindeki laboratuvar uygulamalarının öğretmen görüşleri bağlamında değerlendirilmesi. *Uluslararası Eğitime Özgün Bakış Dergisi*, 1(2), 342-361
- Sığrı, Ü. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Beta Basım Yayın.
- Soyudoğru-Mücahit, G. (2019). *Yasin Suresi'nin din eğitimi açısından değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas
- Sürücü, İ. (2017). Kur'an'da kişilik eğitimi üzerine. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 406-425.
- Şahin, S., Atasoy, B. & Somyürek, S. (2010). Öğretmen eğitiminde örnek olay yöntemi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 253 -277
- Şanver, M. (2001). Dinî tebliğ ve eğitim açısından Kur'an'da insan psikolojisi ve özellikleri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 137-164.
- Şanver, M. (2004). *Kur'an'da tebliğ ilke ve metodları*. İstanbul: Pınar Yayınları
- Taş, H. (2019). İlkokul öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi ile din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenine ilişkin metaforları. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 23(1), 29-51.
- Topaloğlu, B. (2007). Rab. *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, Cilt, 34, İstanbul: TDV Yayınları.
- Tosun, C. (2012). *Din eğitimi bilimine giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Tozlu, N. (2012). *Eğitim felsefesi*. Ankara: ElisYayınları.

- Türcan, T. (2011), Tedric. *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C.40, İstanbul: TDV Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2024). *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr>
- Ünver, B. G. (2016). Gelişim ile ilgili temel kavramlar, gelişimin temel ilkeleri ve gelişimi etkileyen faktörler. *Eğitim Psikolojisi*, Ayten Ulusoy (ed.). Ankara: Anı Yayınları
- Yazır, M. H. (2007). *Hak dini Kur'an dili*. İstanbul: Zehraveyn Yayınları.

Etik Beyan

Bu çalışma; anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen bir çalışma olmadığından etik kurul izni gerektirmemektedir.